

Г. А. Трунова,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу проблем цивільного, трудового
та підприємницького права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ID ORCID 0000-0002-1829-2561

УДК 349.3

DOI 10.37749/2308-9636-2021-6(222)-6

КАТЕГОРІЯ «БІДНІСТЬ» У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ В УКРАЇНІ

У статті на основі аналізу чинного законодавства, правозастосовної практики та наукових доробок у сфері забезпечення права громадян на гідний життєвий рівень досліджено питання подолання бідності в Україні як категорії соціального ризику в праві соціального забезпечення. Звертаючись до міжнародно-правових стандартів у визначенні гідного рівня існування людини, вироблені окремі пропозиції щодо напрямів подолання бідності та соціального відчуження в Україні.

Ключові слова: гідний життєвий рівень, бідність, соціальне відчуження, прожитковий мінімум, право соціального забезпечення, соціальний ризик.

Подолання бідності в усіх її формах залишається однією з найбільших проблем, що стоять перед людством та відносяться до першочергових завдань Глобальних Цілей сталого розвитку ООН 2015—2030 рр. (далі — ЦСР). На виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом було схвалено Стратегію подолання бідності, затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р [1], розраховану на поетапне зниження в Україні до 2020 р. масштабу бідності, соціального відчуження та запровадження нових механізмів її запобігання, саме завдяки засобам соціальної та економічної політики шляхом розширення доступу до послуг освіти, охорони здоров'я та інших послуг соціальної сфери, поліпшення стану навколишнього природного середовища та використання

природних ресурсів, особливо в сільській місцевості.

На сьогодні оцінка прогресу досягнення ЦСР в Україні (за методологією Економічної та соціальної Комісії ООН для Азії та Тихого океану (UNESCAP)) свідчить про певний поточний прогрес у розрізі цілей та завдань щодо подолання бідності в Україні [2]. Водночас рівень бідності за абсолютним критерієм (доходи, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму) у 2020 р. (за 9 місяців) становить 25,4% від загальної кількості населення [3]. До того ж згідно з висновками експертів Міжнародної організації праці (далі — МОП) пандемія COVID-19 суттєво доповнює наявні виклики щодо загрози зубожіння населення. Криза, зумовлена пандемією, непропорційно впливає на найбільш знедолених і вразливих, особливо тих, хто зайнятий у неформальній економіці та нестабільних

формах зайнятості; малокваліфікованих працівників; мігрантів і осіб, що належать до етнічних і расових меншин; осіб похилого віку; людей з обмеженими можливостями або осіб, що живуть з ВІЛ та СНІДом. Наслідки кризи загострюють вже існуючий дефіцит гідної праці, посилюють бідність, підсилюють нерівність і розкривають цифрові розриви усередині країн і між ними [4]. У зв'язку з цим актуалізується проблема подолання бідності в Україні, що потребує подальших наукових пошуків у її розв'язанні.

Попередження бідності, недопущення соціального відчуження населення, забезпечення прав і свобод людини, створення гідних умов її існування є основними завданнями соціальної держави та відображає її соціальну політику. Зі свого боку соціальне забезпечення є основним державним інструментом вирішення проблеми бідності як одного з основних соціальних ризиків, що погіршує матеріальне становище людини і загрожує реалізації основних людських прав.

Зауважимо, що соціальне забезпечення як певна форма життєзабезпечення людей має конкретні історичні типи, оскільки воно здійснюється у рамках тієї чи іншої суспільно-економічної формації [5, с. 7]. З урахуванням європейських економічних процесів, в історичному вимірі виділяють два етапи формування соціальних систем: перший етап починається з найдавнішого суспільства, а другий — з промислової революції, що супроводжувалася індустріалізацією виробництва [6, с. 6]. Перші законодавчі акти про бідність відносяться до років правління імператорів Валентиніана II, Феодосія і Гонорія. Валентиніан II указом від 382 р. наказав вигнати з Риму всіх жебраків, здатних до праці. У Кодексі Юстиніана 80-а новела присвячена репресивним заходам проти жебраків. Зокрема, жебрак-раб повинен був бути повернутим своєму панові, а вільний надсилався на місце свого народження. Право на подальше жебракування зберігалось тільки за хворими, слабкими і взагалі нездатними до праці. Здорові

жебраки повинні були призначатися на громадські роботи, а в разі відмови від них піддавалися вигнанню. Ця новела послужила прототипом для всіх наступних законів про бідних, а здатність до праці стала твердою основою класифікації бідних [7, с. 20]. У період середньовіччя значну роль у вирішенні проблеми бідності відігравала церква. Для прикладу, Князь Володимир Великий у 996 р. видав Устав, яким доручав духовенству й церковним структурам здійснювати опікування й нагляд за лікарнями, притулками для одиноких і встановив для благодійних закладів «десятину» [8, с. 39—41]. З розвитком промисловості на зміну благодійності приходять солідарна колективна взаємодопомога захисту непрацевдатних, розвивається система кас взаємодопомоги та страхування. Відзначимо, що вперше загальнодержавна система допомоги соціально незахищеним верствам населення (страхування без внеску) була створена в Данії в 1891 р., на основі перерозподілу податків. Державні пенсії за віком виплачувалися також у Новій Зеландії (з 1898 р.), Австралії (з 1908 р.), Великобританії (з 1908 р.). Австралія стала єдиною країною, де державні пенсії виплачувалися також і по інвалідності [7, с. 79].

Сучасні стандарти протидії бідності закріплені ключовими міжнародними нормативно-правовими актами у сфері прав людини. Загальною декларацією прав людини 1948 р. передбачено, що кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави (ст. 22). Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності,

вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини (ч. 1 ст. 25).

На основі аналізу норм ст. 22 та ч. 1 ст. 25 Загальної декларації прав людини 1948 р. можна зауважити наступне: кожна людина має право на гідний життєвий рівень; гідний життєвий рівень повинен забезпечувати підтримку здоров'я і добробуту людини та її сім'ї; гідний життєвий рівень залежить від економічних ресурсів країни; гідні умови життя (їжа, одяг, житло, медичний догляд, необхідне соціальне обслуговування) повинні визначатися відповідно до системи державних соціальних стандартів, які й визначають рівень «необхідного».

Відповідно до ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. передбачено право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя.

Відповідно до Рекомендації МОП № 202 щодо національних мінімальних рівнів соціального захисту 2012 р. соціальне забезпечення є важливим засобом запобігання і скорочення масштабів бідності, нерівності, соціальної ізоляції та соціальної незахищеності, сприяння рівним можливостям, гендерній та расовій рівності, а також стимулювання процесу переходу від зайнятості в неформальному секторі до зайнятості в формальній економіці. До того ж згідно з нормами зазначеної Рекомендації мінімальні рівні соціального захисту — це встановлена на національному рівні система основних соціальних гарантій, які забезпечують захист, спрямована на запобігання або скорочення масштабів бідності, незахищеності й соціальної ізоляції.

Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р. у ст. 30 (ратифікованій Україною [9]) закріплює право на захист від бідності та соціального відчуження, разом визначаючи подолання бідності, зокрема, щодо вжиття заходів для надання особам, що живуть або можуть опинитися в ситуації соціального відчу-

ження або бідності, а також членам їхніх сімей, ефективного доступу, зокрема, до роботи, житла, професійної підготовки, освіти, культури і соціальної та медичної допомоги, а також перегляду цих заходів з метою їхнього коригування у разі необхідності.

Бідність та соціальне відчуження є багатомірними поняттями. Визначення бідності, загальноприйняте у Європі, вперше погоджено Європейською радою ще в 1975 р. Зокрема, бідними вважаються особи, чиї доходи і ресурси обмежені такою мірою, що це не дозволяє їм вести мінімально прийнятний спосіб життя у суспільстві, членами якого вони є. Через свою бідність вони можуть відчувати численні позбавлення, які виражаються у безробітті, низьких доходах, поганих умовах проживання, недостатньому рівні медичного обслуговування і бар'єрах для безперервної освіти, культури, спорту і відпочинку. Такі люди часто виключені й ізольовані від участі в тих видах діяльності (економічної, соціальної та культурної), які є нормою для інших людей, і їх доступ до фундаментальних прав може бути обмежено [10].

Під соціальним відчуженням необхідно розуміти обмежену можливість особи повною мірою брати участь у житті суспільства. Зазначені обмеження можуть бути обумовлені фізичними характеристиками, обмеженим доступом до матеріальних та/або соціальних ресурсів, проблемами зі здоров'ям, нерівністю між поколіннями, відмовою у правах або іншими факторами [11].

Соціальний ризик бідності в системі соціального захисту населення мінімізується за допомогою системи адресних державних соціальних допомог малозабезпеченим громадянам та розвинутого рівня соціального обслуговування населення.

Існує тісний зв'язок між бідністю і правами людини. Бідність може бути як причиною, так і наслідком порушень прав людини, а це означає, що не тільки невиконання прав людини може призвести до бідності, а й той факт, що бід-

ність, як така, може спричинити ще більше порушення прав людини [12]. Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що відсутність достатніх фінансових ресурсів держави жодним чином не виправдовує порушення права людини на достатній життєвий рівень (well-being) [13].

Проблема подолання бідності лежить також у площині забезпечення гідної праці, зокрема, у стабільності трудових відносин, підвищенні рівня зайнятості та дієвій співпраці соціальних партнерів.

У зв'язку з цим актуальними видаються напрями подолання бідності, визначені професором О. М. Ярошенко, а саме: підвищення зайнятості населення і розвиток ринку праці; збільшення рівня заробітної плати як основного джерела доходів населення, пропорційне до росту споживчих цін; розвиток соціального партнерства і договірного регулювання трудових відносин у сфері оплати праці; розвиток соціального страхування як способу захисту особи від втрат доходу та ймовірної бідності [14, с. 113].

У Філадельфійській декларації 1944 р. було викладене чітке обґрунтування участі МОП у боротьбі з бідністю, яке спирається саме на принцип трипартизму. Кожен із тресторонніх учасників МОП відіграє окрему роль у тих діях, завдяки яким може бути покладено край бідності. Держава як розпорядник забезпечує дотримання загальних для всіх цінностей, зростання і розподіл, а також як джерело, що забезпечує громадські товари, послуги і сприятливе середовище; приватний сектор як інструмент створення робочих місць, що стимулює інвестиції і створення підприємств, а також відкриває нові ринки, використовуючи прийнятні для всіх методи ведення бізнесу; працівники і їх представники як виробники і захисники прав, які об'єднують їх в організації і використовують повною мірою силу діалогу та колективних переговорів [15].

На жаль, в Україні так і не налаштований дійсно дієвий соціальний діалог, натомість маємо кризу у соціально-партнерських відносинах. На наше переконання,

ключовим моментом реалізації механізму соціального діалогу в Україні повинно стати додержання соціальними партнерами ключових принципів, визначених у ст. 3 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 р. [16], що забезпечить об'єктивність та професійність прийняття рішень.

Також важливим аспектом у питанні подолання бідності є соціальні стандарти. У літературі виділяють дві основні концепції розуміння бідності. Перша концепція заснована на розумінні бідності як абсолютної категорії. Такий підхід характерний для найбідніших країн, включаючи й Україну. Рівень бідності визначається незмінним обсягом благ, що забезпечують задоволення мінімальних стандартів існування, вимірюваних шляхом експертної оцінки основних біологічних потреб людей. Цей обсяг благ може обмежуватися лише найдешевшими продуктами харчування, одягу та ін. Друга концепція розглядає бідність як відносну категорію і зараховує до бідних ті сім'ї, чий дохід істотно відстає від середнього досягнутого в суспільстві стандарту добробуту, що не дозволяє досягти рівня і способу життя, поширених у суспільстві, де вони живуть [17, с. 21].

Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 р. [18], базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

У преамбулі Закону «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. [19] передбачено, що цей Закон відповідно до ст. 46 Конституції України дає визначення прожиткового мінімуму, закладає правову основу для його встановлення, затвердження та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень.

Водночас сьогодні існує невідповідність законодавчо визначеного розміру прожиткового мінімуму фактичному розміру. В Україні відбулося «замороження» розміру прожиткового мінімуму, що не відображає дійсність і створює прогалину в гарантованості права на життя шляхом надання відповідних соціальних гарантій.

Зауважимо, що важливим практичним заходом щодо аналізу ситуації у сфері формування прожиткового мінімуму, узагальнення проблем та визначення шляхів їх розв'язання, у тому числі щодо вдосконалення чинного законодавства, в напрямку забезпечення фактичного рівня прожиткового мінімуму стали парламентські слухання на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні», що відбулися у Верховній Раді України 18 грудня 2019 р., зі схваленими за їх результатами Рекомендаціями [20].

Відповідно до зазначених Рекомендацій, основними проблемними аспектами формування прожиткового мінімуму в контексті недотримання вимог законодавства, зокрема, є використання не нормативного, а ресурсного методу формування прожиткового мінімуму. Всупереч затвердженому на законодавчому рівні застосуванню нормативного методу, відповідно до якого для розрахунку прожиткового мінімуму використовуються норми споживання та ціни для кожного продукту, товару і послуги, визначені відповідними наборами, в Україні використовується так званий ресурсний метод, що передбачає залежність розміру базового соціального стандарту від динаміки економічних показників та фінансових можливостей бюджету. Тобто розмір прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення затверджується не для забезпечення соціальних гарантій, а виходячи з фінансових перспектив держави, внаслідок чого в разі браку ресурсів у бюджеті для його коригування та фінансування залежних від нього соціальних виплат і заробітної плати працівників бюджетної сфери стримуються темпи збіль-

шення розміру прожиткового мінімуму. Використання ресурсного методу призвело до паралельного існування в Україні двох суттєво різних за розмірами прожиткових мінімумів — встановленого у законі про Державний бюджет України на відповідний рік та фактичного, який щомісяця розраховується Міністерством соціальної політики України із застосуванням саме нормативного методу розрахунку відповідно до закону.

Необхідно відзначити бурхливу законопроектну діяльність стосовно порядку формування прожиткового мінімуму (проекти законів реєстр. № 3515 від 20.05.2020 р., № 5045 від 08.02.2021 р. та ін.), включаючи навіть новацію щодо криміналізації дій з ініціювання, організації прийняття, прийняття (участі у прийнятті) та виконання будь-яких рішень про встановлення мінімальної пенсії та інших соціальних виплат нижче від розміру фактичного прожиткового мінімуму (проект закону реєстр. № 3723 від 23.06.2020 р.). Водночас аналіз змісту зазначених проектів законів свідчить про відсутність встановлення в їх тексті діючих механізмів забезпечення розміру прожиткового мінімуму на рівні, не нижчому за фактичний прожитковий мінімум.

Н. Б. Болотіна наголошувала на необхідності запровадження дієвого механізму соціального моніторингу. Соціальний моніторинг — система спостереження за розвитком соціальних процесів у державі, реальними потребами людини у соціальній сфері, станом реального їх задоволення. Водночас висновки державних органів за результатами моніторингу повинні мати обов'язковий характер, за їх результатами мають бути прийняті відповідні заходи державно-правового характеру, які мають бути закріплені на законодавчому рівні [21, с. 173—174]. У контексті наведеного актуалізується питання запровадження дієвого механізму реалізації результатів моніторингу фактичного розміру прожиткового мінімуму, що здійснюється Міністерством соціальної політики України відповідно до ст. 5 Закону України «Про прожитковий

мінімум». Адже кінцевою метою такого моніторингу повинен бути якісний аналіз, оцінка та формування пропозицій щодо перегляду розміру прожиткового мінімуму з метою відповідності його фактичному розміру.

Таким чином, підбиваючи підсумки питання щодо проблеми подолання бідності в Україні, необхідно зауважити наступне. По-перше, розробка та прийняття нормативно-правових актів у сфері права соціального забезпечення мають здійснюватися на основі чинних міжнародно-правових стандартів щодо забезпе-

чення гідного рівня життя громадян. По-друге, ключовим напрямком подолання бідності є забезпечення гідної праці, включаючи належний рівень зайнятості та соціального забезпечення працівників через систему соціального страхування, спираючись на ефективне соціальне партнерство. По-третє, в Україні має бути ліквідована практика існування двох різних прожиткових мінімумів, офіційний прожитковий мінімум зобов'язаний відповідати фактичному, що повинно забезпечуватися дієвим механізмом соціального моніторингу.

Список використаної літератури

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії подолання бідності» від 16 березня 2016 р. № 161-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-p#Text>.
2. Цілі сталого розвитку України — Поточний прогрес у розрізі цілей та завдань. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/csr_present/ukr/ukr4/index.html#.
3. Звіт про виконання Стратегії подолання бідності за 2016—2020 роки. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20063.html?PrintVersion>.
4. Протокол 5А. Международная конференция труда — 109-я сессия, 2021 г. Доклады Комитета по реагированию на COVID. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_norm/-relconf/documents/meetingdocument/wcms_803441.pdf.
5. Иванова Р. И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. 176 с.
6. Проблемы Общей части права социального обеспечения: монография. Москва: Проспект, 2017. 416 с.
7. Лушникова М. В. Лушников А. М. Курс права социального обеспечения. М.: ЗАО Юстицинформ, 2008. 600 с.
8. Хрестоматія історії держави і права в Україні: у 2-х т. / за заг ред. В. Д. Гончаренка. Т. 1. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. 472 с.
9. Закон України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 14 вересня 2006 р. № 137-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>.
10. Измерение бедности и социальной интеграции в ЕС: достижения и дальнейшие улучшения. Европейская экономическая комиссия Организации Объединенных Наций. Конференция европейских статистиков. 2014. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP25_Eurostat_D_Rus_Final.pdf.
11. Углубленный анализ темы измерения социальной изоляции. Европейская экономическая комиссия. Конференция европейских статистиков. 2018. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/2018/CES_18_Rus.pdf.
12. «КОМПАС»: Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді. Рада Європи. 2012. URL: http://humra.org/wp-content/uploads/2016/03/compass_UA.pdf.
13. Tulkens Françoise. The European Convention on Human Rights and the Economic Crisis: The Issue of Poverty. EUI Working Paper AEL 2013/8. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/28099/AEL_2013_08.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
14. Ярошенко О. М. Проблеми забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. Проблеми законності. 2019. Вип. 145. С. 106—117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2019_145_10.
15. Труд как средство борьбы с нищетой. Международное Бюро Труда. Женева. 2003. URL: <https://www.ilo.org/public/russian/standards/relm/ilc/ilc91/pdf/rep-i-a.pdf>.
16. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>.

17. Иванова Р. И. Проблемы бедности и ее решение в нормах права социального обеспечения // Роль социального обеспечения в решении проблем бедности и совершенствовании преподавания права социального обеспечения: сб. материалов Всерос. науч.-практ. конференции. М., 2004. С. 21.
18. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>.
19. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>.
20. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні» від 19 травня 2020 р. № 620-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-IX#Text>.
21. Волотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 615 с.

References

1. Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti» vid 16 bereznia 2016 r. № 161-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-r#Text>.
2. Tsili staloho rozvytku Ukraina — Potochnyi prohres u rozrizi tsilei ta zavdan. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/ukr/ukr4/index.html#.
3. Zvit pro vykonannia Stratehii podolannia bidnosti za 2016-2020 roky. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20063.html?PrintVersion>.
4. Protokol 5A. Mezhdunarodnaia konferentsiia truda — 109-ya sessiia, 2021 h. Doklady Komyteta po reahyrovanyiui na COVID. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_norm/-relconf/documents/meetingdocument/wcms_803441.pdf.
5. Yvanova R. Y. Pravootnosheniia po sotsyalnomu obespecheniui v SSSR. M.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1986. 176 p.
6. Problemy Obshchei chasty prava sotsyalnoho obespecheniia: monohrafiia. Moskva: Prospekt, 2017. 416 p.
7. Lushnykova M. V. Lushnykov A. M. Kurs prava sotsyalnoho obespecheniia. M.: ZAO Yustytsynform, 2008. 600 p.
8. Khrestomatiia istorii derzhavy i prava v Ukraini: u 2-kh t. / Za zah red. V. D. Honcharenka. Tom 1. K.: Vydavnychiy dim «In Yure», 2000. 472 p.
9. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi sotsialnoi khartii (perehlianutoi)» vid 14 veresnia 2006 r. № 137-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>.
10. Yzmerenyie bednosti y sotsyalnoi yntehratsyy v ES: dostyzheniia y dalneishye uluchsheniia. Evropeiskaia ekonomycheskaia komysyia. Orhanyzatsyy Ob'edynennykh Natsyi. Konferentsiia evropeiskykh statystykov. 2014. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP25_Eurostat_D_Rus_Final.pdf.
11. Uhlublennyyi analiz teme yzmereniia sotsyalnoi yzoliatsyy. Evropeiskaia ekonomycheskaia komysyia. Konferentsiia evropeiskykh statystykov. 2018. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/2018/CES_18_Rus.pdf.
12. «КОМПАС»: Posibnyk z osvity v haluzi prav liudyny za uchasti molodi. Rada Yevropy. 2012. URL: <http://humra.org/wp-content/uploads/2016/03/compass-UA.pdf>.
13. Tulkens Françoise. The European Convention on Human Rights and the Economic Crisis: The Issue of Poverty. EUI Working Paper AEL 2013/8. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/28099/AEL_2013_08.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
14. Yaroshenko O. M. Problemy zabezpechennia konstytutsiinoho prava hromadian na dostatnii zhyttievii riven. Problemy zakonnosti. 2019. Vyp. 145. Pp. 106—117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2019_145_10.
15. Trud kak sredstvo borby s nyshchetoi. Mezhdunarodnoe Biuro Truda. Zheneva. 2003. URL: <https://www.ilo.org/public/russian/standards/reim/ilc/ilc91/pdf/rep-i-a.pdf>.
16. Zakon Ukrainy «Pro sotsialnyi dialoh v Ukraini» vid 23 hrudnia 2010 r. № 2862-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>.
17. Yvanova R. Y. Problemy bednosti y ee reshenye v normakh prava sotsyalnoho obespecheniia // Rol sotsyalnoho obespecheniia v reshenyui problem bednosti y sovershenstvovanyui prepodavaniia prava sotsyalnoho obespecheniia: sb. materialov Vseros. nauch.-prakt. konferentsyy. M., 2004. P. 21.

18. Закон України «Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii» vid 5 zhovtnia 2000 r. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>.

19. Закон України «Pro prozhytkovyi minimum» vid 15 lyupnia 1999 r. № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>.

20. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: «Problemy formuvannia prozhytkovoho minimumu v Ukraini»» vid 19 travnia 2020 r. № 620-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/620-IX#Text>.

21. Bolotina N. B. Pravo sotsialnoho zakhystu Ukrainy: Navch. posib. Kyiv: Znannia, 2005. 615 p.

Трунова Г. А. Категория «бедность» в праве социального обеспечения и пути ее преодоления в Украине.

В статье на основе анализа действующего законодательства, правоприменительной практики и научных разработок в сфере обеспечения права граждан на достойный жизненный уровень исследован вопрос преодоления бедности в Украине как категории социального риска в праве социального обеспечения. Обращаясь к международно-правовым стандартам в определении достойного уровня существования человека, наводятся отдельные предложения по направлениям преодоления бедности и социального отчуждения в Украине.

Ключевые слова: достойный жизненный уровень, бедность, социальное отчуждение, прожиточный минимум, право социального обеспечения, социальный риск.

Trunova H. A. The category of «poverty» in the social security law and ways to reduce it in Ukraine.

The article, based on the analysis of current legislation, law enforcement practice and research in the field of ensuring the right of citizens to a decent standard of living, examines the issue of overcoming poverty in Ukraine as a category of social risk in social security law. Emphasis is placed on the order of origin of the right to social security as a way to overcome poverty among the disabled population. The main international legal acts in the field of human rights, which guarantee the right to a decent standard of living and social guarantees in the form of a social security system, are analyzed. Addressing the international legal standards in determining the decent standard of living, some proposals have been made on ways to overcome poverty and social exclusion in Ukraine. It is concluded that decent work, adequate employment and social dialogue are the key to poverty reduction.

The legal regulation of social standards in Ukraine is analyzed. The main problems of forming the subsistence level and ways to overcome them are identified. It is proved that the problem is the use of the resource method instead of the normative method provided by law. The resource method assumes the dependence of the size of the basic social standard on the dynamics of economic indicators and financial capabilities of the budget. That is, the subsistence level for the main social and demographic groups is approved not to provide social guarantees, but based on the financial prospects of the state, as a result of which in case of lack of resources in the budget to adjust it and finance dependent social benefits and salaries of public sector employees the rate of increase in the subsistence level. The use of the resource method has led to the parallel existence in Ukraine of two subsistence minimums of different sizes — established in the budget law and the actual one, which is calculated monthly by the Ministry of Social Policy of Ukraine using the normative method of calculation. It is concluded that it is necessary to apply a mechanism for monitoring the basic social standard in terms of its compliance with the actual size.

Key words: decent standard of living, poverty, social exclusion, subsistence level, social security law, social risk.